

Antonija Frejzer

MARIJA
ANTOANETA
ŽIVOTNI PUT

Prevela
Ksenija Vlatković

■ Laguna ■

Naslov originala

Antonia Fraser

MARIE ANTOINETTE

The Journey

Copyright © 2001 by Antonia Fraser

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Harolda, prvog čitaoca knjige

Sadržaj

Beleška autorke	11
PRVI DEO: Madam Antoana	
1. Mala nadvojvotkinja	19
2. Rođena da sluša	32
3. Uzvišeni položaj	47
4. Šaljemo vam anđela	64
DRUGI DEO: Dofina	
5. Sreća Francuske	85
6. Pred celim svetom	104
7. Neobično ponašanje	127
8. Ljubav čitavog naroda	143
TREĆI DEO: Kraljica pratilja	
9. Prava boginja	163
10. Nesrećna žena?	187
11. Ti ćeš biti moja...	209
12. Ispunjenje njihovih želja	227

ČETVRTI DEO: Kraljica i majka

13. Cvetovi u kruni.	247
14. Nova nabavka	273
15. Uhapsite kardinala!	294
16. Madam Deficit	315
17. Uoči brodoloma	334
18. Omražena, ponižena, posramljena.	353

PETI DEO: Austrijanka

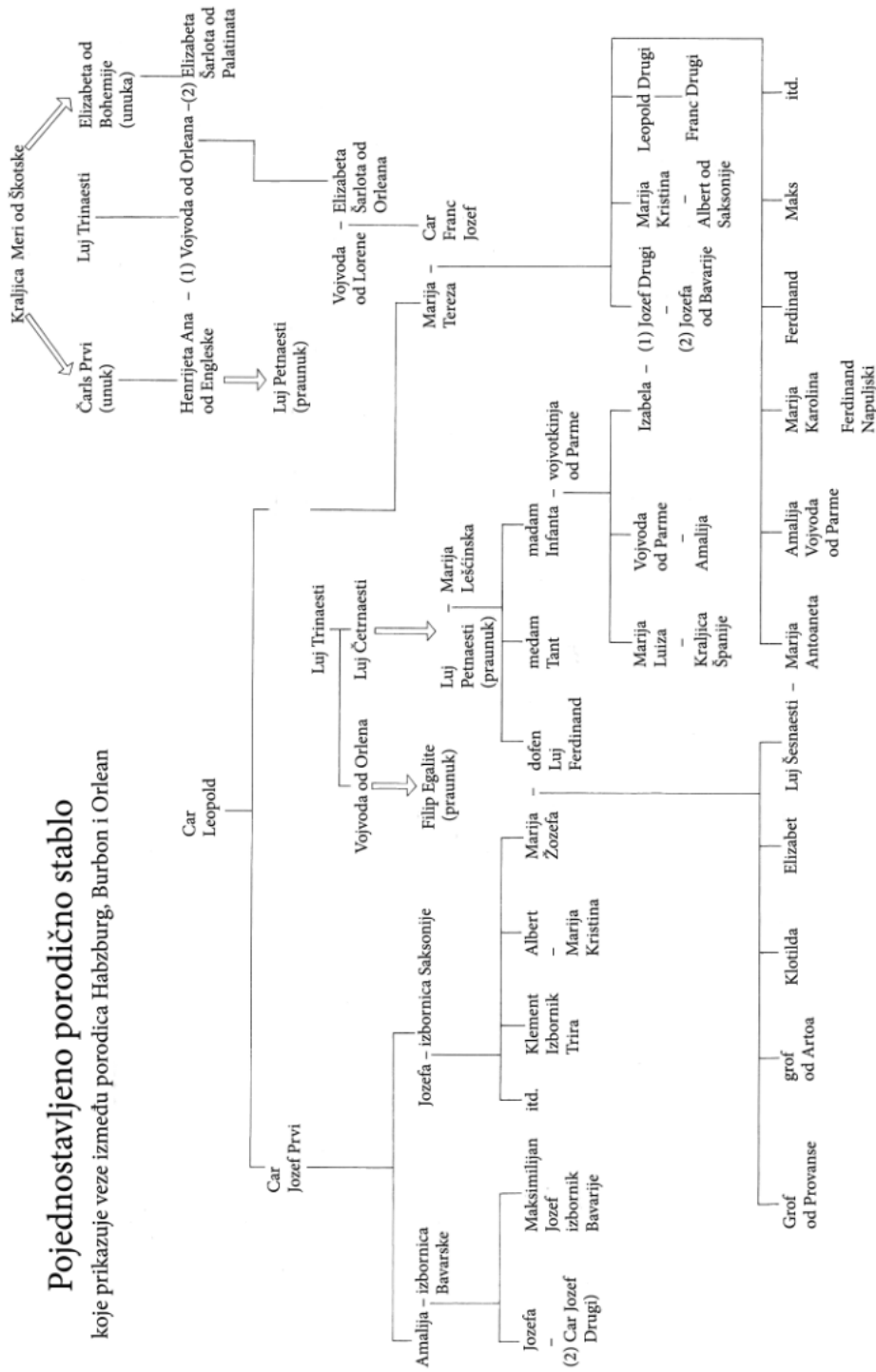
19. Njeno zatočeno veličanstvo.	379
20. Velike nade	399
21. Odlazak u ponoć.	418
22. Sad je sve na caru	437
23. Nasilje i bes.	457
24. Kula	478

ŠESTI DEO: Udovica Kapet

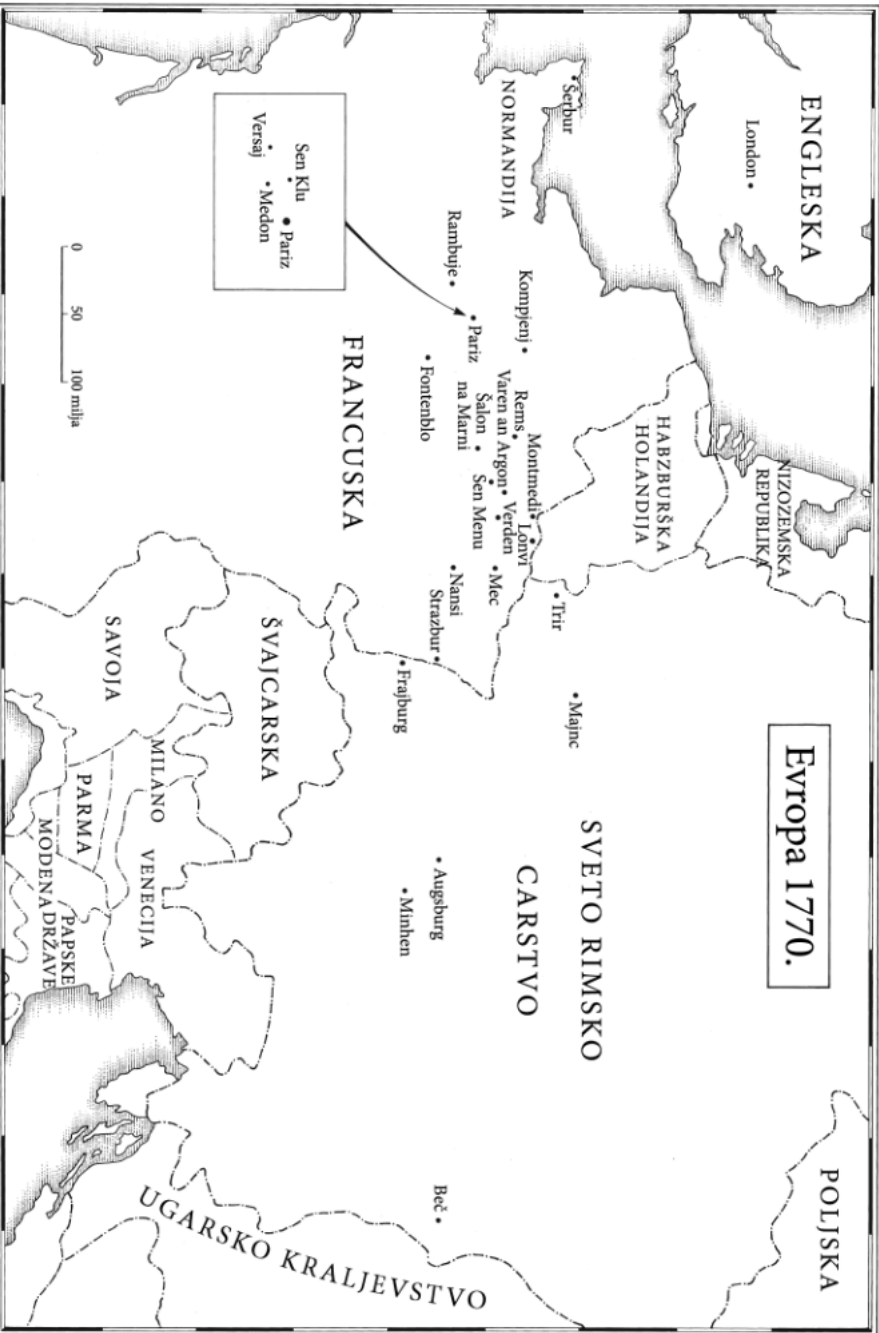
25. Nesrećna princeza	503
26. Antoanetina glava	526
27. Epilog	551

Pojednostavljeno porodično stablo

koje prikazuje veze između porodica Habzburg, Burbon i Orlean

Evropa 1770.

0 50 100 milj

Beleška autorke

Et in Arcadia Ego: smrt vreba čak i u Arkadiji. Gospođu De Stal je razmišljanje o kontrastu između „blistavog i vedrog“ početka života Marije Antoanete i njene kasnije patnje podsetilo na Pusenovu veličanstvenu sliku posvećenu sveprisutnosti smrti: veseli pastiri kao ukopani stoje na proplanku pred nadgrobnim spomenikom sa ovim pretećim natpisom. Pa ipak, kasnija perspektiva pri razmatranju događaja zna da pokvari prikaz prošlosti. Pišući ovu biografiju, trudila sam se da se mračna senka nadgrobnog spomenika ne oseti prerano. Treba naći pravu priliku i za elegično i za tragično, i za cveće i za muziku, baš kao i za revoluciju i za kontrarevoluciju. Ali pre svega sam pokušala, u meri u kojoj je to dopušteno jednom ljudskom biću, da ispričam dramatičnu priču o Mariji Antoaneti ne nagoveštavajući njen jezivi kraj.

Ono što mi je bilo važno, i na šta ukazuje podnaslov knjige, jeste da predstavim dvostruki put francuske kraljice koja se rodila u Austriji. S jedne strane, za nju je to bio važan politički put, jer je u svojstvu poslanice – ili agenta – iz svoje domovine otišla u jednu prilično neprijateljsku državu, u kojoj su je i pre nego što je stigla prozvali *L'Autchienne* (Austrička). S druge strane, ona je prešla i lični razvojni put, i od nedorasle četrnaestogodišnje neveste pretvorila se u jednu potpuno drugačiju zrelu ženu dvadesetak godina kasnije.

Prateći njen životni ciklus, pokušala sam da raspletom svirepe mitove i opscena izvrtanja činjenica u vezi sa njenim imenom. Glavni primer je sigurno čuveni incident kada Marija Antoaneta poručuje siromasima, koji nemaju hleba, da umesto njega jedu kolače. Ova priča se prvobitno vezivala za špansku princezu koja se udala za Luja Četrnaestog sto godina pre nego što je Marija Antoaneta došla u Francusku; potom su u osamnaestom veku te reči nastavili da pripisuju mnogim drugim princezama. I kao svaki zgodan novinarski kliše, verovatno nikad neće umreti. Dakle, ne samo što su te reči pogrešno prikačene Mariji Antoaneti, već je tako neosetljivo ponašanje bilo potpuno netipično za nju. Veća je verovatnoća da bi nepopularno čovekoljubiva Marija Antoaneta svoj najlepši kolač (iliti *brioche*) impulsivno dala gladnim ljudima ispred sebe. Kad je reč o kraljičinom seksualnom životu – i o njoj kao nezasitnoj ljubavnici; pohotnoj lezbijki glavnoj junakinji jedne ljubavne priče – i tu sam isto pokušala da upotrebim zdrav razum u domenu koji će zauvek ostati predmet nagađanja (baš kao što je bio i u njeno vreme).

Biografi dolaze do svojih malih ličnih uvida, čiji su značaj prepoznala braća Gonkur, koji su sa divljenjem napisali kraljičinu biografiju 1858: „Svako doba iz koga nemamo sačuvane komade odeće ili primer jelovnika, za nas je mrtvo, nepovratno izgubljeno“. Autor jedne od prvih studija posle restauracije (1824), Lafont d’Oson je prilikom rasprodaje pronašao od srebra napravljen klas žita na podu kraljičine bivše spavaće sobe u Sen Kluu i čušnuo ga je u džep. Dvesta godina posle smrti Marije Antoanete imala sam priliku da sa belim rukavicama na rukama razgledam uzorke tkanina u njenom Katalogu odeće u Nacionalnom arhivu, što je istovremeno bilo i korisno i dirljivo; unutra se i dalje vide rupice od čioda kojima je kraljica označavala koji će kostim koji će tog dana nositi. Ipak nisam došla u iskušenje da ponovim divljenjem nadahnutu krađu koju je Lafont d’Oson izveo – ako ni zbog čega drugog, a ono zato što su mi dva policajca disala za vratom.

Baronesa D’Oberkirh, koja je napisala memoare malo pre potopa, daje nezaboravnu vinjetu o tome kako se aristokrate u

svojim kočijama vraćaju sa versajskog bala koji je trajao čitavu noć dok seljaci na jarkom jutarnjem suncu već obavljaju svoje redovne poslove: „Kako je samo oštra bila razlika između njihovih mirnih i zadovoljnih lica i naših izmoždenih prilika! Sa obraza nam se skinulo rumenilo, puder sa perika... izgledali smo nakaradno.“ Čini se da ova slika dobro prikazuje kontraste koji su postojali u *ancien régime* u Francuskoj – uključujući i baronesino nedužno zapažanje da su seljaci izgledali mirno i zadovoljno. Nema sumnje da je postojanje obilja ženskih svedočanstava o tom periodu i o životu Marije Antoanete mom istraživanju donelo posebnu neposrednost. Žene, koje su ostale žive, osetile su neodoljivu potrebu da ublaže traumu tako što će beležiti istinu, često skromno maskirajući prisilnost svoje radnje željom da ostave mali dar sledećim pokolenjima: „c'est pour vous, mes enfants...“, reči su kojima Polin de Turzel, očevidac jezivih incidenata s početka Revolucije, započinje svoja prisećanja. Verovatno nijednoj drugoj kraljici u istoriji njene hroničarke nisu učinile veću uslugu.

Kada na engleskom pišete knjigu o francuskoj (i austrijskoj) problematici, očigledno je da se javlja problem sa prevodjenjem. I tu nema jednostavnog rešenja. Ono što je zamarajuće nejasno jednom čitaocu drugom može biti neprijatno očigledno. U celini sam se radije odlučivala za prevod, zbog razumljivosti. I kad je reč o imenima i titulama, opet sam potrebu za jasnoćom stavljala ispred doslednosti; ako se neke odluke naknadno mogu činiti proizvoljnim, moj cilj je bila jasnoća. Kad je reč o sumama iz osamnaestog veka, zna se koliko je teško makar i približno prevesti njihovu vrednost u današnje vreme, pa sam generalno to izbegavala da činim. Nedavno su, međutim, procenili da je jedna funta sterlinga 1790. godine vredela 45 funti 1996; za vreme vladavine Luja Šesnestog¹, jedna funta je vredela otprilike 24 livre. Ponovo sam imala i zadovoljstvo i povlasticu da sama izvršim istraživanje, izuzev onde gde specifično i sa najvećom zahvalnošću pominjem druge ljude. Sve reference su, uz jednaku zahvalnost, navedene u Beleškama i Izvorima.

Želela bih da zahvalim Njenom veličanstvu kraljici zato što mi je dopustila da koristim dokumente iz Kraljevskog arhiva i da citiram delove iz njih, kao i ledi De Beleg, upravnici Kraljevskog arhiva u Vindzoru. Hvala vojvodi od Devonšira što mi je dozvolio da citiram dokumenta iz Devonširske zbirke i gospodinu Piteru Deju, kustosu zbirke u Četsvortu; hvala, takođe, doktorki Amandi Forman i gospođici Kerolajn Čapman koje su me uputile na zbirku petog vojvode. Gospođica Džejn Dormer mi je dopustila da navodim delove iz (neobjavljenog) Dnevnika ledi Elizabet Foster; doktor Robin Igls mi je dozvolio da pročitam njegovu doktorsku tezu „Frankofilija i frankofobija u engleskom društvu 1748–1783“, Oksford, 1996 (koja je već objavljena). Džesika Bir mi je pružila neprocenjivu pomoć u organizovanju istraživanja u Hofburgu u Beču, i zajedno sa mnom je obišla važna mesta iz detinjstva Marije Antoanete; Kristina Berton mi je pomogla istraživši Fersena u Švedskoj; otac Fransis Edwards S. Dž. me je uputio na kanonske tekstove; profesor Den Džejkobson mi je obezbedio materijal o prvom pominjanju žrtvenog jagnjeta u judejskoj istoriji; Sintija Libou bila je vrhunski sposobna organizatorka u Parizu; Kejti Mičel mi je skrenula pažnju na Ženeovu naklonost prema Mariji Antoaneti; gospođa Bernadet Piters, bivša arhivarka u Kuts banci, istražila je njihovu arhivu; madmoazel Sesil Kutin, potpredsednica Udruženja Marija Antoaneta, obezbedila mi je informacije o radovima o Mariji Antoaneti i komemoraciji održanoj 1993; gospodin Dž. E. A. Vikam, magistar, doktor medicine, član Kraljevskog koledža hirurga, Kraljevskog koledža lekara i Kraljevskog koledža radiologa, dao mi je informacije o fimozu. Mnogo sam zahvalna za razgovore, savete i kritičke komentare doktoru Filipu Manselu, M. Bernardu Menoretu, doktoru Robertu Oresku i doktoru Džonu Rodžisteru. Profesor T. Č. V. Blaning je iščistio rukopis od grešaka, a za one koje su preostale, krivac sam, naravno, ja lično.

Vikont de Roan, predsednik Društva prijatelja Versaja, bio mi je izuzetan vodič kroz tajne Versaja. Želim da zahvalim doktoru Lageru, atašeu za štampu predsednika Republike Austrije,

koji mi je omogućio da vidim odaju u kojoj se Marija Antoaneta rodila, i magistarki Kristini Šulc, iz Međunarodnog instituta za primenjenu sistemsku analizu u Laksenburg, koja mi je omogućila da posetim zamak. Turistički biro Austrije mi je pomogao sa aktuelnim informacijama o Marijaceļu; isto kao i žandar Klen iz žandarmerije Varen-an-Argon i madam Vanjer iz Turističkog ureda Sen Menu sa informacijama važnim za bekstvo u Varen.

Mnoštvo ljudi pomoglo mi je na razne načine. Gospodin Artur Adington; gospodin Rodni Alen; gospođa Anka Begli; gospođica Su Bredberi, Društvo Folio; profesor Džon Beket; doktor Džozef Bajlo; doktor Dejvid Čarlton; doktor Ivilin Krukšank; profesor Džon Erman; gospođa Hila Folkus i moja kumica Helen Folkus, kojoj sam prvo poverila tajnu o mogućoj realizaciji ovog projekta; gospodin Džulijan Felouz; gospođa Laura de Garmon; gospodin Ajvor Gest; gospođa Su Hopson; doktor Rana Kabani; gospođa Linda Keli; doktor Ron Nouls; gospodin Karl Lagerfeld; gospođa Dženi Makiligan; gospodin Ben Makintajer; gospodin Brajan Mags iz Mags braders; gospodin Alister Makoli; gospodin Pol Minet, *Rojalti dajdžest*; gospodin Džefri Mun iz Varackija; gospodin Dejvid Prajs-Džons; gospođa Džulija Parker, diplomac sa Fakulteta za astrološke studije; profesor Pamela Pilbim; gospođa Džulijet Penington; gospođa Renata Proper; profesor Ajlin Ribiero, lord Rotšild; ser Roj Strong; madmoazel Šantal Tomas; lord Tomas od Svinertona; gospodin Aleks M. Tompson; M. Roland Bosar, dvorac Versaj, odsek Dokumentarne studije; gospodin Fransis Vindam; gospođica Šarlot Zipvat.

Zahvalnost dugujem i osoblju sledećih biblioteka: Britanske biblioteke; Nacionalnog arhiva i gospođi Mišel Bimbene-Priva, kao i Narodne biblioteke u Parizu; Državnog arhiva i doktoru A. S. Bevan, iz odeljenja Rad sa čitaocima; biblioteke Muzeja Viktorije i Alberta; u Beču, arhiva Hofburg. Moji izdavači sa obe strane Atlantika – Nan Tejls, Entoni Čitam, Ajon Trevin i moja izvanredna urednica Rebeka Vilson – veoma su mi pomogli; isto kao i moj agent Majk Šo i moja asistentkinja Linda Peskin sa njenom čarobnom mašinom. Neponovljivi Daglas Metjuz je napravio Indeks.

Kao i uvek, članovi moje porodice, a tu pre svega mislim na „francuski ogranak“, pružili su mi ogromnu pomoć; hvala Nataši Frejzer-Kavasoni i Žanu Pjeru Kavasoniju. Moj brat Tomas Pakenam mi je dao interesantne reference iz biologije. Mnogo dugujem mojoj ćerki Flori Frejzer, koja me je sprovedla kroz Vindzor, zahvaljujući svom poznavanju osamnaestog veka i njegovih izvora. Na kraju, kao i svako ko je u današnje vreme istraživao Mariju Antoanetu, do neba sam zahvalna Lilijani de Rotšild. Njena neprevaziđena erudicija udružena sa poletom bili su moja neprekidna inspiracija za pet godina rada na ovoj knjizi; što bi ona rekla: *Vive la Reine!*

Antonija Frejzer,
na Dan Svih svetih, 2000.

PRVI DEO
Madam Antoana

PRVO POGLAVLJE

Mala nadvojvotkinja

„Njeno veličanstvo je na naše veliko zadovoljstvo donelo na svet jednu malu, ali savršeno zdravu nadvojvotkinju.“

Grof Kevenhiler, dvorski komornik

Krunisana vladarka carstva je, donoseći na svet svoje petnaesto dete, čitavog 2. novembra 1755. godine trpela porodajne muke. Budući da joj iskustvo porađanja nije bilo strano, i budući da je Marija Terezija, po ocu kraljica Mađarske, a po mužu carica Svetog rimskog carstva, mrzela da gubi vreme, istovremeno se mučila i sa carskim papirima. Dužnosti povezane sa upravljanjem carstvom nije tek tako mogla da gurne u stranu; ili što bi sama rekla: „Moji podanici su moja prva deca.“ Marija Terezija se konačno porodila oko pola devet uveče u svojim odajama u dvorcu Hofburg u Beču. Rodila je devojčicu. A ovako je dvorski komornik grof Kevenhiler opisao događaj u svom dnevniku: „Njeno veličanstvo je na naše veliko zadovoljstvo donelo na svet jednu malu, ali savršeno zdravu nadvojvotkinju.“ Čim je bilo zgodno, Marija Terezija se vratila svom poslu, i nastavila je da iz kreveta potpisuje papire.^{1*}

Novost je objavio car Franc Stefan. On je spavaću sobu svoje supruge napustio čim su očitani uobičajeni Tedeum i benedikcija.

---

* Brojevi u tekstu označavaju napomene, koje sadrže spisak literature korišćene u knjizi. Fajl sa napomenama nalazi se na sajtu *Lagune* www.laguna.rs u odeljku Marija Antoaneta. Nazivi knjiga i imena autora dati su u originalu i u elektronskoj formi radi lakše pretrage na internetu.

U dvorani ogledala pored caričinih odaja čekale su dvoranke i dvorani sa pravom ulaska. Marija Terezija je odlučno ukinula običaj, toliko neugodan za ženu u porođajnim bolovima (koji je i dalje bio na snazi na versajskom dvoru), prema kome su zapravo svi ovi dvorani ranije sedeli u porođajnoj sali. U sadašnjoj situaciji, morali su se zadovoljiti samo čestitanjem radosnom ocu. Tek su četiri dana kasnije sve one dvorske dame, koje su prema staroj etikeciji mogle da prisustvuju samom porođaju, dobile dopuštenje da poljube caricu. Ostalim dvoranima, pa i Kevenhileru, ova privilegija je data 8. novembra, a još daljoj grupi tek sutradan. Možda zato što je novorođenče bilo malo, a možda i zbog lekovitog dejstva koji je posao tog dana imao na nju, Marija Terezija nikad nije izgledala lepše posle porođaja.²

Caričine odaje nalazile su se na prvom spratu, u takozvanom Leopoldinim krilu ogromnog i razvučenog kompleksa Hofburg.* Habzburzi su se uselili u Hofburg krajem trinaestog veka, ali ovo krilo je car Leopold Prvi dozidao 1660. Pošto je izgorelo u požaru, ponovo je izgrađeno, da bi ga potom i sama Marija Terezija prilično izmenila. Krilo se nalazi na jugozapadnoj strani unutrašnjeg dvorišta, poznatog kao *In der burg*. Susedno dvorište i kapija – Švajcarhov i Švajcartor – nazvani su po pripadnicima Švajcarske garde, te srčane međunarodne vojne jedinice koja štiti kraljevske ličnosti.

Sledeća faza u životu nove bebe tekla je rutinski. Predavali su je na staranje zvaničnoj dojilji. Velike dame nisu dojile svoju decu. Ako ni zbog čega drugog, a ono zato što se smatralo da dojenje kvari oblik grudí, koje je moda osamnaestog veka toliko isticala. Ženskaroš Luj Petnaesti se baš iz tog razloga otvoreno protivio

---

* Sada je to deo zvanične rezidencije austrijskog predsednika. U sobi u kojoj se Marija Antoaneta rodila danas se nalazi predsednički salon, koji je ukrašen draperijama izvezenim crvenim i zlatnim nitima; u prostoriji pažnju pleni ogroman Mejtensov portret Marije Terezije. U susednoj prostoriji i dalje se nalazi kolekcija izrađena tehnikom *pietra dura* (inkrustacije ptica od poludragog kamenja), koju je Marija Terezija volela, prenevši svoj dobar ukus i Mariji Antoaneti.

ovoj praksi. Mariji Tereziji je verovatno važnija bila tradicionalna zabrana zajedničkog spavanja muževa i žena u tom periodu, iako je ona lično bila ljubiteljka bračnih kreveta i neprekidnog pravljenja dece – mada ne i dojenja. Carica je sama tvrdila da joj nikad nije dosta dece.³

Mariju Antoanetu su predali na staranje Konstanci Veber, supruzi magistrata. Konstanca je, sudeći po onome što je njen sin Jozef Veber napisao kasnije u svojim memoarima, bila čuvena po lepjoj figuri i još lepšoj duši. Već je bila došla tromesečnog Jozefa kada je prihvatila malu nadvojvotkinju, i čitava porodica je znala da će im Konstancine usluge doneti lepšu budućnosti. Jozef Veber je zaista, kao nadvojvotkinjin brat po mleku, do kraja života uživao privilegije; Konstanca, kao i Jozefova druga braća i sestre dobili su godišnje izdržavanje. Marija Terezija je Mariju Antoanetu kao malu vodila kod Veberovih u goste; tad je njihovu decu obasipala poklonima, i, prema Jozefovim rečima, opominjala Konstancu: „Dobra Veberko, lepo pazi svoga sina.“⁴

Marija Terezija je u to vreme imala trideset osam godina, i za gotovo dve decenije braka rodila je četiri nadvojvode i deset nadvojvotkinja (od kojih je sedmoro bilo živo te 1755). Izuzetno visoka stopa preživljavanja članova carske porodice – prema tadašnjim standardima smrtnosti dece – značila je da carica vladarka nije bila u velikoj žurbi da rodi petog sina. U svakom slučaju, čini se da je Marija Terezija očekivala ćerku. Jedan od njenih dvorana, grof Ditrihštajn, kladio se sa njom da će biti dečko. Kad je na svet stigla devojčica, za koju su tvrdili da je preslikana majka, grof je tražio da naprave njegovu malu porcelansku figuru kako na kolenima pruža Mariji Tereziji stihove Metastazija. Možda jeste izgubio opkladu, ali ako novorođena *augusta figlia* bude i malo na svoju mati, onda je ceo svet na dobitku.⁵

Ako rođenje, u tom trenutku osme žive ćerke, nije samo po sebi izazivalo nikakvo razočaranje, zar nije postojalo nešto zloslutno u datumu njenog rođenja, drugom novembru? Zadušnice, odnosno dan pomena umrlima bio je važan katolički praznik, na koji su u crkvama i kapelama potpuno zastrtim crninom održavane brojne

rekvijemske mise. To je zapravo značilo da su Mariji Antoaneti dok je bila mala rođendan uglavnom proslavljali veče ranije, na praznik Svih svetih, kada je sve bilo u belom i zlatnom. Osim toga, dan koji je Marija Antoaneta posebno slavila bio je 13. jun, dan njenog pokrovitelja Svetog Antuna Padovanskog, isto kao što je njena majka slavila svoj imendan na praznik Svete Terezije Avilske 15. oktobra.⁶

Ako već govorimo o uticajima, dete rođeno na mračne Zadušnice moralo je biti začeto blizu ili baš na jedan mnogo veseliji crkveni praznik: 2. februar, kada se pod sjajem sveća tradicionalno slavi Sretenje Presvete Bogorodice. Značajna bi mogla biti i jedna epizoda koja se desila za vreme caričine trudnoće. U aprilu je Marija Terezija angažovala Kristofa Vilibalda Gluka da komponuje „pozorišnu i kamernu muziku“ za zvaničnu platu; do toga je došlo pošto se Gluk proslavio u Italiji i Engleskoj, baš kao i u Beču. Dvorski bal u laksenburškoj palati, 25 kilometara udaljenoj od Beča, održan 5. maja 1755, svečano je označio njegovo stupanje na tu dužnost.⁷ Može se reći da su se dve posebne ljubavi – ljubav prema dvorcu „za odmor“ Laksenburgu, i ljubav prema Glukovoj muzici – kod Marije Antoanete doslovce začele u majčinom stomaku.

Za razliku od toga, činjenici da je tog istog 2. novembra Lisbon pogodio razoran zemljotres, u kome je poginulo 30.000 ljudi, u to vreme se nije pridavao poseban značaj. Bilo je to doba slabih komunikacijskih veza u Evropi i vesti o toj katastrofi su tek kasnije stigle do Beča. Istina je da su kralj Portugala i njegova supruga bili odabrani za kumove nove bebe; taj nesrećan kraljevski par je morao da beži iz svoje prestonice otprilike u isto vreme kada je Marija Antoaneta dolazila na svet. Ali ni ovo se, takođe, u tom trenutku nije znalo. U svakom slučaju, od kraljevskih ličnosti inače se nije očekivalo da prisustvuju samom obredu krštenja; prema običaju, oni su za tu priliku unapred imenovali svoje zastupnike: ovog puta su to bili bebin najstariji brat Jozef i bebina najstarija sestra Marija Ana, koji su u to vreme imali četrnaest i sedamnaest godina.

Krštenje je održano 3. novembra u podne (krštenja su se uvek obavljala odmah po detetovom rođenju, i bez majke, koju su puštali da se oporavi od napora). Car je sa svečanom povorkom otišao u crkvu reda avgustinaca, koju je dvor tradicionalno koristio, i tamo je prisustvovao misi i propovedi. Posle toga je, kako grof Kevenhiler pedantno beleži u svom dnevniku, koji je važan izvor informacija o porodici Marije Terezije, tačno u dvanaest sati održano krštenje u „novoju i prelepoj antekameri“, koje je vodio „naš nadbiskup“, budući da se novi papski nuncije još nije bio zvanično predstavio dvoru.⁸ Čitava carska porodica je sedela u jednoj dugačkoj klupi. Zakazane su bile dve proslave: jedna velebnija na dan krštenja, i manja za sutradan. A 5. i 6. novembra su za narod priređene još dve besplatne svečanosti, i tih dana im nije naplaćivan prolazak kroz gradsku kapiju. Sve se to događalo prema dobro utvrđenom običaju.

Beba u čiju čast su održane ove svetkovine dobila je ime Marija Antonija Jozefa Johana. Prvo ime Marija dobijale su sve habzburške princeze još od vremena bebinog pradeda, cara Leopolda Prvog i njegove treće supruge Eleonore Nojburške; cilj je bio da se označi posebno uvažavanje koje porodica Habzburg ima prema Devici Mariji.⁹ Razume se da ga u jat u koje je činilo osam sestara (i majka), koje su sve nosile isto prvo sveto ime nisu sve mogle istovremeno koristiti. Zapravo, novu bebu je porodica počela da zove Antoana.

Važan je znak što su od njenog krštenog imena napravili francuski nadimak – Antoana. Pripadnici bečkog društva su koristili više jezika, i podjednako lepo su se sporazumevali i na italijanskom ili španskom, baš kao i na nemačkom i francuskom. Ali francuski je bio priznat kao jezik civilizacije, i služio je kao zvanično sredstvo sporazumevanja na evropskim dvorovima; Fridrih Drugi Pruski, veliki suparnik Marije Terezije je, na primer, više voleo svoj dragi francuski nego nemački. Habzburgovci su za diplomatske depeše koristili francuski. Marija Terezija je govorila francuski, mada sa jakim nemačkim akcentom (takođe je govorila i bečkim

dijalektom), ali car Franc Stefan je čitavog života koristio francuski, uopšte se ne trudeći da savlada nemački. Zbog svega toga je Marija Antonija, i u svom porodičnom krugu ali i izvan njega, ubrzo postala Antoana, i tim će se imenom kasnije potpisivati u pismima. Dvorani su najmlađu nadvojvotkinju oslovljavali sa madam Antoana.

Šarmantan, otmen, lenji ljubitelj zadovoljstava, nepopravljivi ženskaroš koji je obožavao svoju suprugu i porodicu, Franc Stefan od Lorene preneo je Mariji Antoaneti jaku dozu francuske krvi. Njegova majka Elizabeta Šarlota od Orleana bila je francuska princeza i unuka Luja Trinaestog. Njen brat, vojvoda od Orleana, bio je regent u ime malog Luja Petnaestog. A i Francu Stefanu, iako je po očevoj strani imao habzburške krvi, i bečki dvor ga prihvatio 1723. kao četrnaestogodišnjeg dečaka, lično je bilo važno to što se rodio kao Lorenac. Kada mu je otac umro, nasledio je titulu vojvode od Lorene, koja je postojala još od vremena Karla Velikog. Ovo apstraktno lorensko nasleđe živeće i u svesti Marije Antoanete, mada je Franc Stefan zapravo morao da ga se odrekne 1735. Bio je to deo komplikovanog evropskog dogovora prema kome je tast Luja Petnaestog, inače zbačeni kralj Poljske, preuzeo Lorenu na doživotno upravljanje; vojvodstvo je posle njegove smrti postalo deo kraljevine Francuske. Franc Stefan je u zamenu za Lorenu dobio vojvodstvo Toskanu.

Odricanje od porodičnog nasleđa kako bi se Francuska umirila, Francu Stefanu je predstavljeno kao paket mera koje će mu omogućiti da se oženi Marijom Terezijom. S njene strane, posredi je bila strasna ljubav. Britanski poslanik u Beču izvestio je da mlada nadvojvotkinja „po čitavu noć čezne i pati za svojim vojvodom od Lorene. Ako i sklopi oči, onda samo njega sanja. A kad je budna, jedino o njemu priča svojoj dvorskoj dami“.¹⁰ Samovoljno, i na način koji je bio potpuno suprotan od svega što će kao majka učiti svoju decu, Marija Terezija je pustila srcu na volju i odbila mnogo značajnijeg udvarača, naslednika španskog prestola. Na medalji iskovanj za njihovo venčanje pisalo je (na latinskom): „Konačno smo dobili ono za čim smo čeznuli.“

Pomenuta čežnja nije, međutim, dopuštala mladoženji da nastavi da uživa u svom naslednom posedu. I što bi njegov budući tast Karlo Šesti nemilosrdno rekao: „Ako se ne odrekneš, ostaješ bez nadvojvotkinje.“¹¹ Podrazumeva se da je Marija Terezija verovala u potpuno potčinjavanje supruge, barem u teoriji, što je još jedan skup načela koja će pažljivo izlagati svojim ćerkama. Njeno rešenje je bilo da podnosi pa čak i da podržava odnose svog supruga s ljudima iz Lorene na dvoru, kao i mnoštvo pridošlica iz Lorene.

Ove odnose je dodatno učvrstio brak Marije Ane, sestre Marije Terezije, sa mlađim bratom Franca Stefana, Karlom Aleksandrom od Lorene; Marija Terezija je posle prerane smrti Marije Ane razvila sentimentalnu privrženost njenom udovcu. Potom je tu bila i vezanost Franca Stefana za njegovu neudatu sestru princezu Šarlotu, nastojnicu samostana Remirmon, koja je bila njihova česta gošća. I Šarlota je, kao i njen brat, strasno volela lov i učestvovala je u njemu. Te godine kada se Marija Antoaneta rodila grupa od dvadeset tri lovca, među kojima su bile tri dame, ubila je gotovo 50.000 grla divljači. Princeza Šarlota je ispalila više od 9.000 metaka, bezmalo isto koliko i car. Ova žena snažne volje bila je toliko odana svojoj rodnoj Loreni da je jednom rekla da bi do tamo išla i bosa.¹²

Tako je Marija Ana vaspitavana da se oseća kao da je poreklom „de Loren“ isto koliko i „d’Utriš e du Ungri“. U međuvremenu je Lorena postala inostrano vojvodstvo u sklopu Francuske, pa su lorenski prinčevi koju su živeli u Francuskoj dobili samo status „inostranih prinčeva“, i nisu im ukazivali poštovanje koje je sledovalo stranim kraljevskim ličnostima, ali ni francuskim vojvodama. Svi inostrani prinčevi su se vazda trudili da se otesu ovog neodređenog statusa dok su svi oni koji su se prema pravilima francuskog dvora nalazili iznad njih nastojali da ih u tome spreče. I ta naizgled sitna stavka francuske etikecije – sitna barem spolja gledano – biće veoma važna za budućnost ćerke Franca Stefana.

Bilo je to vreme kada su se kraljevske kuće povezivale višestrukim brakovima. U tom smislu je, ako bi se radi jednostavnosti u obzir uzele samo njene bake i deke, Marija Antoaneta sa očeve

strane nosila u sebi burbonsku krv – preko orleanske grane – i lorensku. Ako se ode korak dalje, njena prabaka Orleanka, palatinska princeza zvana Liselota, prenela joj je preko Elizabete od Češke i krv kraljice Meri od Škotske – ali to se sve događalo dvesta godina ranije. Sa majčine strane, Marija Antoaneta je nasledila nemačku krv svoje bake Elizabete Kristine od Braunšvajg-Volfenbitela, za koju su nekad govorili da je „najlepša kraljica na svetu“. Sa četrnaest godina očarala je svojim izgledom svog supruga Karla Šestog: „Sad kad sam je svojim očima video, sve što sam čuo o njoj je kao senka koju je progutala svetlost sunca.“¹³ Ako se u skupini gena koje je Marija Antoaneta nasledila od nje nalazila i izuzetna lepota, onda treba reći i da se prekrasna carica u kasnijim godinama izuzetno raskrupnjala i nadula od vodene bolesti.

I konačno, Marija Antoaneta je nasledila habzburšku krv, i od austrijske i od španske grane, preko svog dede, cara Karla Šestog. Ta dva habzburška ogranka, iako su se teorijski razdvojila u šesnaestom veku, zapravo su bila rezultat neprekidnog bračnog ukrštanja, i podsećala su na dve velike reke koje su se na toliko mesta povezale preko svojih pritoka, da su im se vode nerazdvojivo pomešale. Posle gašenja direktne linije španskih Habzburgovaca 1700. godine, španski presto je preuzeo francuski princ iz kuće Burbona, unuk Luja Četrnaestog (preko svoje bake, potomkinje španskih Habzburgovaca) iako se i Karlo, koji je tada bio nadvojvoda, takođe borio za taj presto.

Kako je car Jozef Prvi imao samo dve ćerke, posle njegove smrti 1711. austrijske teritorije nasledio je njegov mladi brat Karlo. Njege su ubrzo potom izabrali za cara Svetog rimskog carstva. Pošto Jozefove ćerke nisu mogle da naslede carski presto, jedna se udala za izbornog kneza Bavarске a druga za izbornog kneza Saksonije, kako bi obezbedile mnoštvo naslednika, koji će u osamnaestom veku plesti mrežu savezništava i intriga po čitavoj Evropi. U međuvremenu je, zbog jedne od istorijskih ironija, i Karlo Šesti ostao bez muškog naslednika. Kako je i on imao samo dve ćerke, ona starija, odnosno Marija Terezija, trebalo je da bude promovisana u njegovog naslednika.

Karlo Šesti je pokušao da obezbedi dolazak Marije Terezije na tron tako što je, suštinski, podmitio ostale evropske sile da poštuju sporazum poznat kao Pragmatična sankcija. I pored sveg truda, posle njegove smrti 1740. samo je planula nova dinastijska bitka, iliti osmogodišnji Rat za austrijsko nasleđe. Pruski kralj je smesta zauzeo Šlesku: bila je to najprosperitetnija oblast pod habzburškom vlašću i dvadesetogodišnja Marija Terezija nikad nije prežalila taj gubitak. Delovalo je da joj je sudbina namenila odgovornost za rasparčavanje nekad velikog Habzburškog carstva. I kako je sama rekla: „Teško je u istoriji naći vladara koji je na tron došao pod nepovoljnijim okolnostima od mene.“¹⁴

To što je petnaest godina kasnije, u vreme kada je rodila Mariju Antoanetu, Marija Terezija zapravo bila ovenčana pobedama i stekla divljenja čitave Evrope kao „dika ženskog pola i uzor svim kraljevima“ bio je pokazatelj njene veličine. Uprkos svim ratnim gubicima – Marija Terezija ipak nije uspeła da Ahenskim mirom iz 1748. godine vrati Šlesku – ipak su joj priznali vlast nad njenim naslednim posedima. Osim Gornje i Donje Austrije, tu su spadale i Bohemija i Moravija (danas Češka Republika), Mađarska, najveći deo današnje Rumunije, deo bivše Jugoslavije, kao i Habzburška Nizozemska (otprilike današnja Belgija*) i vojvodstva Milano i Toskana u Italiji. Franc Stefan je u međuvremenu bio izabran za cara.

U zemlji je 1755. godine vladao mir, a sećanje na Rat za austrijsko nasleđe je polako bledele; vojska je bila zadovoljna i sproveden je niz unutrašnjih reformi, zahvaljujući kancelaru Marije Terezije, Haugvicu. Carici se zbog toga nisu divili samo u inostranstvu već su je voleli i kod kuće. Za dvadesetu godišnjicu braka, u februaru 1756. Marija Terezija je priredila dečju zabavu iznenađenja na kojoj su sva njena deca, pa čak i „mala madam Antoana“ nosila

---

* Takozvana Habzburška (južna) Nizozemska, u koju je tada uključen današnji Luksemburg i čiji je centar postao Brisel, činiće najveći konstitutivni deo Belgije kada ova država bude formirana 1830; te dve oblasti nisu, međutim, istovetne i savremeni naziv Belgija upotrebljen je isključivo radi pojednostavljanja.

maske i kostime.¹⁵ Bila je to kruna caričinog kućnog blaženstva. Od sve dece koju je rodila, Marija Terezija je dobila Mariju Antoanetu na samom zenitu svog majčinstva.

Šest meseci posle rođenja Marije Antoanete, jedna radikalna promena u evropskim nacionalnim savezništvima okončala je ovaj prividni spokoj. Versajskim sporazumom, potpisanim 1. maja 1756. godine, Austrija je sklopila sa svojim tradicionalnim neprijateljem Francuskom odbrambeni savez protiv Pruske. Ako jedna od ove dve zemlje bude napadnuta, druga će joj poslati vojsku od 24.000 vojnika. Nijedan drugi događaj iz detinjstva Marije Antoanete neće jače odrediti tok njenog života od ovog savezništva, koje je sklopljeno dok je ona još bila u kolevcima.

Nije teško objasniti austrijsku netrpeljivost prema Pruskoj: Marija Terezija nije nikad zaboravila ni oprostila oduzimanje Šleske, do koga je došlo kad je ona stupila na vlast, i Fridriha Drugog je često nazivala „zla životinja“ i „čudovište“. (On joj je vratio milo za drago tražeći da se u jednoj propovedi naglase reči Svetog Pavla: „žene treba da su poštene“.)¹⁶ Francusko prijateljstvo sa Pruskom je, s druge strane, dugo smatrano kamenom temeljcem inostrane politike Pruske; ali posle niza složenih manevara u kojima se Pruska okrenula Engleskoj, savezništvo je bilo nagrizeno. Između Francuske i Engleske – rivalskih kolonijalnih sila – već se bilo stvorilo neprijateljstvo u Severnoj i Južnoj Americi 1754, ali sad je Francuska počela da posmatra Englesku i kao suparnicu u Evropi. Budući da se Austrija, nekadašnji prijatelj Engleske, na sličan način osetila izneverenom zbog povezivanja Engleske sa Pruskom, otvorio se put za diplomatski zaokret od 180 stepeni.

I čim se pojavila volja, ili bolje reći potreba, svaka ličnost je obavila svoj deo posla. Kralj Francuske Luj Petnaesti bio je pristalica saveza, ali zato su njegov jedini sin i naslednik, dofen Luj Ferdinand, snaja Marija Jozefa (saksonska princeza) i njegove brojne odrasle ćerke koje su ostale na dvoru, bili odlučno protiv Austrije. Postavljanje Austriji naklonjenog vojvode de Šuazela za ministra spoljnih poslova značilo je da je barem za izvesno vreme

ovo porodično predubedenje stavljeno po strani. U međuvremenu je Marija Terezija za poslanika u Versaju imenovala 1750. godine svog odanog slugu kneza Kaunica, koji ju je uveravao da će joj francuska podrška omogućiti da vrati Šlesku. Mariju Tereziju, taj stub bračne vrline, čak su bili optužili (lažno) da šalje depeše markizi De Pompadur, moćnoj ljubavnici Luja Petnaestog; pojavila se zapravo i ružna glasina da se carica ljubavnici obraća sa „rodako“. Kasnije je Marija Terezija sve ovo ogorčeno negirala pred izbornicom Marijom Antonijom od Bavarske, jednom od razbaštinjenih ćerki Jozefa Prvog: „Meni ne bi priličilo da koristim takav kanal.“¹⁷ Kako bilo, činjenica je da su obe strane imale oportune ciljeve, što znači da Marija Terezija sasvim sigurno nije sedela skrštenih ruku.

U carskoj Austriji postojala je snažna volja, isto kao i u kraljevini Francuskoj.* I kako je Volter duhovito primetio: neki ljudi su govorili da je savez između Francuske i Austrije neprirodna grozota, ali budući da je neophodan, onda je ispaao sasvim prirodna grozota.¹⁸ Pa ipak, ni jedan ni drugi narod nisu ga prihvatili svim srcem. I kao što ćemo videti, Austrijanci i Marija Terezija su nastavili da se dive Francuskoj kao izvoru stila, baš kao što su i dalje koristili francuski jezik. Ali u isto vreme su Francuze uvek otpisivali kao lakomislene, površne, nepostojane i tako dalje, nasuprot „čvrstim i prostodušnim“ Nemcima (tim su rečima carica i njeni najbliži uvek opisivali sebe). Bio je to ružan stereotip, koji se neminovno morao utisnuti u um svakog deteta – na primer, jedne male nadvojvotkinje – koje je raslo na austrijskom dvoru.

A ni Francuzi se sa svoje strane, svesni svoje civilizatorske uloge, nisu suzdržavali od ispoljavanja prezira prema svim drugim običajima sem svojim. Savez nije mogao tek tako da poništi sve predrasude koje su toliko dugo gajili prema Austriji, i pre svega njihovu strepnju da bi Austrija mogla pokušati da izmanipuliše Francusku i stavi je pod kontrolu radi ostvarenja svojih interesa.

---

* Ogroman servis od belog sevrskog porcelana sa tamnozelenim obrubom, kojim je Luj Petnaesti čestitao Mariji Tereziji sklapanje njihovog saveza, i danas se može videti u Muzeju Hofburg.

Upravo ovaj stav će se urezati jednoj drugoj mladoj osobi, tačnije mladom francuskom princu Luju Avgustu, dofenovom sinu, koji je odrastao na francuskom dvoru.

Uspostavljanje saveza između nadvojvotkinje i princa nije bilo akademsko pitanje. Evropa se sad podelila na dve moćne grupe, zbog čijeg će suparništva i u Starom i u Novom svetu ubrzo doći do sedmogodišnjeg rata. Pruska, Engleska i Portugal će se sukobiti sa savezom Austrije, Francuske, Švedske i Saksonije, kome će se ubrzo pridružiti i Rusija; Španija, monarhija francuskih rođaka Burbona, takođe će stati na njenu stranu. I ovi razni saveznici će ubrzo pokušati da učvrste svoju dalju saradnju na uobičajen način za to vreme: kraljevskim brakovima.

Igrom slučaja, u periodu između četrdesetih i pedesetih godina osamnaestog veka vladarske porodice u ovim zemljama na svet su donele mnoštvo malih kraljevskih ličnosti, i ženskog i muškog pola. Austriji više nisu nedostajali muški naslednici, kao što je bio slučaj sa prethodna dva cara, Jozefom Prvim i Karlom Šestim. I Francuska je za sobom ostavila dane kada je jedini direktni predstavnik vladarske loze bio slabašni sin jedinac, praunuk Luja Četrnaestog, koji će postati Luj Petnaesti. Evropa se lepo popunila kraljevskim figuricama, koje su, kako se činilo, bile spremne da se angažuju u velikoj utakmici diplomatskog povezivanja.

Španski ogranak rođaka Burbona na raspolaganje je stavio čitav niz princeza i prinčeva; bili su tu, na primer, unuci Luja Petnaestog, Izabela, Marija Lujza i Don Ferdinand od Parme, deca njegove omiljene ćerke poznate kao „madam Infanta“. Zatim, deca španskog kralja; njegov naslednik, princ od Asturije, još jedna Marija Lujza i njegov najmlađi sin, Ferdinand, koji će sesti na napuljski presto. Potom su tu bili savojski prinčevi i princeze. Ovu kraljevsku kuću vezivale su mnoge istorijske veze sa Francuskom – majka Luja Petnaestog bila je savojska princeza – posebno što je Savoja, koja se nalazila na severu današnje Italije, zbog svog geografskog položaja predstavljala izvrsnu tampon zonu sa Austrijom. I konačno, u glavnom timu su bili i versajski prinčevi i princeze – deca Francuske, kako su ih s ponosom nazivali. Svi su

oni bili francuski unuci Luja Petnaestog, odnosno deca njegovog jedinog sina.

Dakle, bilo sudbina bilo priroda pružile su obilje materijala za ispredanje dinastičkih zapleta predstavnicima starije generacije, među kojima su bili Luj Petnaesti, Marija Terezija, Karlos Treći od Španije i kralj Karlo Emanuel Treći od Sardinije, deda malih Savojsaca. I otvorena manifestacija toga bio je takozvani Porodični pakt iz 1761, prema kome se naslednik Marije Terezije, nadvojvoda Jozef oženio Izabelom Parmskom, a Izabelina mlađa sestra udala za svog prvog rođaka, naslednika španskog prestola. Francuski Burboni, španski Burboni i Habzburgovci su zbijali redove protiv Pruske i Engleske.

Ali šta je sa brojnim habzburškim nadvojvotkinjama koje su se rodile u razmaku od samo deset godina, i koje su sada dobile novu sestru? Šta je sa Marijom Kristinom? Elizabetom? Amalijom? Jozefom? Joanom? Karolinom? Šarlotom? (Najstariju ćerku, Marijanu zbog njenog hendikepa nisu smatrali kandidatkinjom za brak.) Ne pominjući konkretna imena – kad je reč o dinastijskim savezima, svaka princeza bila je ista – podrazumevalo se da će se tri nadvojvotkinje bez nekog posebnog rasporeda udati za don Ferdinanda od Parme, mladog kralja Ferdinanda od Napulja – a jedna možda i za francuskog princa.

Nova beba, koju je zadovoljno dojila Konstanca Veber, bila je mnogo slatka. Ali to nije bilo preterano važno za ojačavanje alijanse. Madam Antoana od prvog dana nije imala važnost kao ličnost već samo kao figura na majčinoj šahovskoj tabli.